

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДОНЕЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВАСИЛЯ СТУСА

І. М. Зарішняк

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
для виконання семінарсько-практичних занять із
ПЕДАГОГІКИ

Вінниця
ДонНУ імені Василя Стуса
2019

УДК 373.013(076)

З-348

*Розглянуто та рекомендовано на засіданні
кафедри педагогіки та управління освітою,
(протокол № 7 від 17 січня 2019 року)*

Рецензенти:

Вейланде Л. В.-В. – доцент кафедри педагогіки Одеського національного університету ім. І. І. Мечникова, канд. пед. наук, доцент;

Творун С. О. – доцент кафедри гуманітарних і фундаментальних дисциплін Вінницького навчально-наукового інституту економіки Тернопільського національного економічного університету, канд. іст. наук, доцент.

Зарішняк І. М.

З-348 Методичні вказівки для виконання семінарсько-практичних занять із педагогіки. – Вінниця : ДонНУ, 2019. – 56 с.

Методичні вказівки укладено відповідно до робочої програми з дисципліни. Навчальне видання призначене для студентів вищих закладів освіти галузі знань 03 «Гуманітарні науки», спеціальності 032 «Історія та археологія».

Методичні вказівки створено з метою покращення умов аудиторної та самостійної роботи студентів. Вони містять плани занять із зазначенням теми, обсягу аудиторних годин та переліку питань, що підлягають розгляду. Практичний блок містить різномірні завдання – обов'язкові та творчі. Для поглибленого вивчення теми вказується список літератури, тексти ситуацій для аналізу й умови завдань, які розглядаються на занятті. У додатках вміщено приклади розв'язання завдань для самостійної роботи.

УДК 373.013(076)

© Зарішняк І. М., 2019

©ДонНУ імені Василя Стуса, 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕДМОВА	3
Семінарсько-практичне заняття № 1. Методологія педагогіки. Логіка та методи педагогічного дослідження	7
Семінарсько-практичне заняття № 2. Особистість як предмет виховання. Вікові та індивідуальні особливості розвитку особистості	13
Семінарсько-практичне заняття № 3. Принципи та закономірності навчання. Методи і засоби навчання, їх класифікація	20
Семінарсько-практичне заняття № 4. Види та форми організації навчання та їх розвиток у дидактиці. Урок – основна форма організації навчання у школі	25
ПРИКЛАДИ ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ	31

ПЕРЕДМОВА

*«Школа повинна зробити людину успішною...
Для успішної кар'єри мають значення 15 % тверді навички – знання, вузькопрофесійні
вміння, а 85 % – вміння навчатися протягом життя, критичне мислення.
Нова українська школа, як і святий Миколай,
у 2018 році має прийти не у вибрані школи,
а в кожна школу України, незалежно від її розташування...»
Міністр освіти і науки Лілія Гриневич¹*

Учитель Нової української школи – носій суспільних й освітніх змін, активний учасник і провайдер реформ у системі освіти. Суспільство, держава покладають на учителів відповідальну місію: першими стати на шлях реформи, яка має на меті підготувати нове покоління українців до життя в умовах інноваційного типу прогресу людства (за В. Кременем). Представники нового покоління, що вперше ввійдуть у школи України цього року, вже живуть у сучасному світі, де успішним стає той, хто активно діє, бере на себе відповідальність, відчуває власну гідність. Тож постає питання підготовки майбутніх учителів, які здатні забезпечити ефективну реалізацію освітнього процесу у формальній та / або неформальній освіті, будувати індивідуальну освітню траєкторію здобувачів освіти, сформувати необхідну динамічну комбінацію знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистих якостей, що визначає здатність особи успішно соціалізуватися, провадити професійну та / або подальшу навчальну діяльність².

Навчальна дисципліна «Педагогіка» є однією з найважливіших у структурі соціально-гуманітарної підготовки майбутніх педагогів, що надає можливість значно розширити їхній професійний кругозір як майбутніх фахівців у сфері національної системи освіти. Метою вивчення педагогіки є теоретична та практична підготовка студентів до професійної педагогічної та науково-педагогічної діяльності у національній системі освіти, формування інтересу та готовності до самостійного пізнання проблем дидактики, теорій та методики виховання та основ професійного самовдосконалення.

У результаті вивчення навчальної дисципліни студент повинен набути таких результатів навчання:

---

¹ Нова школа: простір освітніх можливостей: проект / укладачі: Л. Гриневич та ін.– URL: http://kubg.edu.ua/images/stories/Departaments/Anonces/2016/nova_shkola_proekt.pdf, (дата звернення: 18.03.2018р.)

² Про освіту: Закон України. – Чинний від 28.09.2017. – URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>, (дата звернення 10.09.18)

1. Визначити конкретні завдання навчально-виховного впливу, виходячи із загальної мети національного виховання, рівня вихованості дитячого колективу й умов навколишнього середовища.

2. Володіти методами і формами організації навчально-виховного процесу, педагогічної діагностики та педагогічного прогнозування.

3. Визначати мету навчання і виховання відповідно до рівня вихованості учнів, будувати навчально-виховний процес на основі глибокого її системного вивчення учнів, колективу.

4. Регулювати і корегувати міжособистісні стосунки в учнівському колективі та налагоджувати стосунки з батьками учнів, вести педагогічну пропаганду, домагаючись єдності виховання школи, позашкільних установ, сім'ї та громадськості.

5. Сприяти самовихованню, самоосвіті та саморозвитку учнів.

Навчальна дисципліна формує міждисциплінарні взаємозв'язки з такими дисциплінами: філософія, психологія, усна народна творчість, мовознавство, історія української літератури.

Тематичні плани семінарсько-практичних занять розроблено з урахуванням особливостей кредитно-модульної системи навчання (яка реалізує принципи гнучкості та індивідуалізації), а також спрямовано на практичну реалізацію ідеї системи перспективних ліній у навчанні, насамперед на організаційно-педагогічне забезпечення права кожного студента на індивідуальний темп просунення в самостійній роботі.

У роботі поєднано елементи семінарського і практичного заняття. *Семінарсько-практичне заняття* – форма навчального заняття, за якою викладач організовує дискусію з наперед визначених тем, до яких студенти готують повідомлення з аналізом окремих теоретичних положень навчальної дисципліни, та формує навички і вміння їх практичного застосування через індивідуальне виконання відповідно до сформульованих завдань. У процесі підготовки до заняття студенти самостійно відпрацьовують літературу (навчальну, методичну, наукову), навчаються критично оцінювати різні джерела знань. Під час підготовки до заняття потрібно опрацювати матеріал за темою, що вміщений у навчальних посібниках та лекції. Під час самостійної підготовки студенту рекомендується скласти до кожного питання короткий план і занотувати необхідні цитати, цифри, факти.

Структура семінарсько-практичного заняття:

1) організаційна частина, в якій викладач зазначає тему навчального заняття, обґрунтовує проблемні питання, пояснює порядок виступів студентів (за викликом, чи за бажанням), озвучує вимоги до ведення дискусії тощо;

- 2) виступи студентів з повідомленнями та коментарі до них викладача і студентів;
- 3) дискусія за питаннями, що виникли по ходу виступу;
- 4) формулювання загальної проблеми та її обговорення за участю студентів;
- 5) практичне вирішення проблемних і творчих завдань;
- 6) оцінювання знань, умінь та навичок студентів з коментарем викладача.

Способи оцінювання студентів на занятті. Знання та уміння студентів оцінюються заліковими одиницями (балами). Окремо оцінюється кожен вид роботи: письмові (їх результати оголошуються на наступному занятті) і всі види усних виступів. Максимальний бал, який можна заробити за організаційно-навчальну роботу на заняттях – 40 балів (з. о.). За самостійну роботу на заняттях студенти можуть отримати 10 балів. У студентів є можливість отримати додаткові бали за творчий рівень виконаних завдань.

Під час укладання методичного посібника у нагоді стали навчальні і наукові праці українських фахівців у сфері педагогіки, зокрема навчальні посібники «Практикум з педагогіки» (О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченко) та «Практикум з загальної педагогіки» (Л. В.-В. Вейланде).

СЕМІНАРСЬКО-ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1

ТЕМА: ЛОГІКА ТА МЕТОДИ ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

План заняття

1. Виступи студентів із повідомленнями (2 бали)

✓ Диференціація педагогіки на окремі наукові дисципліни та розширення можливостей її дослідження.

✓ Основні підходи до класифікації методів психолого-педагогічних досліджень.

✓ Основні етапи організації педагогічного дослідження.

2. Дискусія за визначеними питаннями та обговорення загальної проблеми за участю студентів

Питання для обговорення (1 бал)

1. Яке значення мають зв'язки педагогіки з іншими науками про людину для розробки теорії виховання? Наведіть конкретні приклади.

2. Що таке педагогічний експеримент? Види педагогічного експерименту, його принципи.

3. Які основні вимоги для використання інших методів науково-педагогічного дослідження?

3. Практичне вирішення проблемних і творчих завдань *Практичні завдання:*

1. *Обов'язковий рівень (письмовий звіт про виконання) (0–4 бали)*

1. Оберіть одну з наведених нижче тем педагогічного дослідження та розробіть для неї методологічний апарат.

Теми досліджень:

- Вплив міжособистісних відносин на якість знань учнів.
- Вплив використання ігрової діяльності на уроці на основні психофізіологічні показники учнів.
- Вплив позашкільної роботи на рівень згуртованості класного колективу.

Приклад розробки та оформлення методологічного апарату для обраної теми

Тема дослідження:

Об'єкт: _____

Предмет: _____

Мета дослідження: _____

Завдання: _____

Гіпотеза: _____

Методи дослідження: _____

2. Вчителька А. перейшла працювати в нову школу. Її призначили класним керівником V класу. Необхідно вивчити дітей. Вона вирішила піти з ними у неділю в похід у ліс. Рюкзаки, каструлі, намети і все необхідне для одноденного походу. Стомлені, але радісні повернулися діти додому. Багато що дізналася про своїх вихованців і А.

Питання: 1. Які методи педагогічних досліджень могла застосувати вчителька? Назвіть метод, цілі, форму застосування, можливі результати. Заповніть таблицю.

<i>Метод дослідження</i>	<i>Об'єкт</i>	<i>Мета</i>	<i>Форма проведення</i>	<i>Можливі результати</i>

3. У школу прийшла молода вчителька історії Н. В. Її призначили класним керівником VII А класу. До початку навчального року залишалося два тижні. Вона вирішила познайомитися зі своїми майбутніми вихованцями, щоб 1 вересня зустрітися з ними як зі старими знайомими. Попросила класний журнал VI А класу, особисті справи. Уважно познайомила з справою кожного учня, особливо вчитувалася в характеристики. Проглянула поточну і підсумкову успішність по журналу. І хоча не бачила дітей, але в її уяві малювався образ майже кожного хлопчика і дівчинки.

Нарешті 1 вересня. Перший тиждень спільної роботи з вихованцями. Особисте знайомство дещо розчарувало Н. В.

Питання: 1. Який метод науково-педагогічного дослідження застосувала вчителька? 2. Чи були допущені помилки вчителем під час організації знайомства зі своїми майбутніми учнями? 3. Які методи науково-педагогічних досліджень ще можна використати вчителю для знайомства зі своїми новими учнями? Заповніть таблицю

<i>Метод дослідження</i>	<i>Мета</i>	<i>Форма проведення</i>	<i>Очікувані результати</i>	<i>Можливі труднощі</i>
<i>Метод, який було використано вчителем</i>				
<i>Методи, які можливо використати для знайомства з учнями</i>				

4. Визначте, які методи науково-педагогічного дослідження можна використати під час першого знайомства зі своїми учнями під час педагогічної практики.

<i>Метод дослідження</i>	<i>Об'єкт</i>	<i>Мета</i>	<i>Форма проведення</i>	<i>Очікувані результати</i>

2. Творчі завдання (0,5–4 бали):

А) Складіть анкету для організації знайомства зі своїми учнями під час проходження педагогічної практики.

Схема розробки анкети

Інструкція проведення анкетування

Мета:

Завдання:

Очікувані результати:

Опис діагностичного матеріалу:

Процедурні особливості:

Обробка та інтерпретація даних:

Анкета

«Розроблена Вами анкета повинна містити:

Вступна частина: хто, з якою метою проводить опитування; інструкція щодо заповнення анкети, спосіб її повернення після заповнення; створює настрій співробітництва; розміщують на титульному аркуші.

Контактні запитання: мета — зацікавити респондента, полегшити йому входження у проблему; повинні бути простими за формулюванням, передбачати досить легкі відповіді на них.

Основні запитання – містять сутнісну інформацію, зміст яких повністю визначається цілями і завданнями дослідження; найкраще, якщо кожному окремому

завданню відповідає певний блок запитань, а перехід до нового супроводжується поясненнями. Наприклад: «На цьому закінчуємо розмову про Вашу родину. Тепер кілька запитань про Ваші бажання щодо проведення вільного часу».

Дякуємо Вам за співпрацю

Б) Порівняйте розгляд теми «Методологія педагогічної науки. Методи науково-педагогічних досліджень» у різних підручниках з педагогіки (3 підручники за вибором). Визначте відмінності та спільне (0,1–1 бал).

Завдання для самостійної роботи

1. Письмова робота (виконується вдома) (0,1–1 бал):

Тест 1.1. Визначте, в якій з нижченаведених груп зазначені науки, що утворюють систему педагогічних наук:

1. Сурдопедагогіка, етика, порівняльна педагогіка, педагогічна психологія, гендерна педагогіка.

2. Історія педагогіки, естетика, логопедія, методика викладання, тифлопедагогіка.

3. Загальна педагогіка, вікова педагогіка, історія педагогіки, корекційна педагогіка, соціальна педагогіка, методика викладання, порівняльна педагогіка.

4. Етнопедагогіка, дошкільна педагогіка, олігофренопедагогіка, філософія, етика, професійна педагогіка.

5. Загальна педагогіка, психологія, професійна педагогіка, вікова педагогіка, етика, історія педагогіки.

Тест 1.2. Виберіть групу, в якій наведено основні категорії педагогіки.

1. Навчання, виховання, знання, вміння.

2. Виховання, самовиховання, навчання, методи навчання.

3. Освіта, вміння, викладання.

4. Навчання, виховання, освіта.

5. Навчання, самоосвіта, виховання.

Тест 1.3. Що є предметом педагогіки?

1. Мистецтво впливу вихователя на поведінку вихованців.

2. Закономірності розвитку дитини.

3. Виховання людини відповідно до потреб суспільного розвитку.

4. Закономірності, принципи, цілі, зміст, форми, методи, умови виховання, освіти та розвитку людини.

5. Закономірності продуктивної освіти людини.

Тест 1.4. Яка педагогічна наука вивчає особливості системи освіти різних країн?

1. Історія педагогіки.

2. Професійна педагогіка.
3. Філософія освіти.
4. Порівняльна педагогіка.
5. Соціальна педагогіка.

Тест 1.5. Об'єктом педагогіки є:

1. Виховання, освіта, навчання особистості.
2. Розвиток людини як особистості у процесі виховання, освіти і навчання.
3. Виховання як цілеспрямований процес.
4. Процес освіти відповідно до сучасних вимог суспільства.
5. Самовиховання, самоосвіта та саморозвиток особистості.

Тест 1.6. Яка педагогічна наука вивчає і формулює закономірності, принципи, форми і методи навчання і виховання, які є загальними для всіх вікових груп та навчально-виховних закладів?

1. Вікова педагогіка.
2. Загальна педагогіка.
3. Соціальна педагогіка.
4. Гендерна педагогіка.
5. Професійна педагогіка.

Тест 1.7. Що визначило виникнення педагогіки як науки?

1. Об'єктивна потреба у підготовці людини до життя і праці.
2. Турбота батьків про щастя дітей.
3. Біологічний закон збереження людського роду.
4. Бажання людей пізнати оточуючий світ.
5. Правильної відповіді немає.

Тест 1.8. Які дисципліни не входять у структуру педагогічних наук?

1. Шкільна педагогіка.
2. Педагогічна психологія.
3. Юридична педагогіка.
4. Етнопедагогіка.
5. Теорія пізнання.

Тест 1.9. Що є методологічною основою педагогіки?

1. Вікова фізіологія та психологія.
2. Народна педагогіка.
3. Філософія.
4. Етика.
5. Соціологія.

Тест 1.10. Що є природничою основою педагогіки?

2. Народна педагогіка.
3. Філософія.

4. Етика.
5. Соціологія.
4. Вікова фізіологія та психологія.

2. Запис до педагогічного словника (виконується вдома) (0,25 балів): методологія педагогіки, методи педагогічних досліджень, логіка наукового дослідження у педагогіці, методологічна культура вчителя, об'єкт педагогічного дослідження, предмет педагогічного дослідження, гіпотеза дослідження.

Література

1. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник. К., 2001. 576 с.
2. Галузинський В. М., Євтух М. Б. Педагогіка: теорія та історія: Навч. посібник. К.: Вища школа, 1995. 237 с.
3. Лихачев Б. Педагогіка. Курс лекцій: Учеб. пособие для студентов пед. учебн. заведений и слушателей ИПК и ФПК. М.: Юрайт, 1999. 464 с.
4. Педагогика / Под редакцией Ю. К. Бабанского. М.: Просвещение, 1983.
5. Педагогика: Учеб. пособие / Под ред. П. И. Пидкасистого. М.: Высш. образование, 2006. 432 с.
6. Педагогика: Учеб. пособие для студентов педагогических учебных заведений. / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, А. И Мищенко, Е. Н. Шиянов. М.: Школа-Пресс, 2000. 512 с
7. Подласый И. П. Педагогика: Учеб. пособие. М.: Просвещение, 1996. 432с.
8. Харламов И. Ф. Педагогика. Учеб. пособие. М., 2000

Інформаційні ресурси

9. Тверезовська Н. Г., Сидоренко В. К. Методологія педагогічного дослідження. URL : http://pidruchniki.com/1504080761401/pedagogika/metodologiya_pedagogichnogo_doslidzhennya (дата звернення 03.09.2017).
10. Москаленко А. М. Історія вітчизняної педагогіки. URL : http://pidruchniki.com/81935/pedagogika/istoriya_vitchiznyanoi_pedagogiki (дата звернення 03.09.2017).
11. Зайченко І. В. Педагогіка. URL : <http://pidruchniki.com/17000308/pedagogika/pedagogika>, (дата звернення 02.02.2017).
12. Максимюк С. П. Педагогіка. URL : <http://pidruchniki.com/1584072017954/pedagogika/pedagogika>, (дата звернення 28.08.2017).
13. Мойсеюк Неля. Педагогіка. URL : <http://pidruchniki.com/12570107/pedagogika/pedagogika>, (дата звернення 28.08.2017).
14. Пальчевський С. С. Педагогіка. URL : <http://pidruchniki.com/1319100435360/pedagogika/pedagogika>, (дата звернення 27.08.2017).
15. Фіцула М. М. Педагогіка. URL : <http://pidruchniki.com/1613030534943/pedagogika/pedagogika>, (дата звернення 28.08.2017).
16. Омеляненко В. Л., Кузьмінський А. І. Теорія і методика виховання. URL : http://pidruchniki.com/1584072014969/pedagogika/teoriya_i_metodika_vihovannya, (дата звернення 03.09.2017).
17. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Технологія і техніка шкільного уроку. URL : http://pidruchniki.com/1584072023452/pedagogika/tehnologiya_i_tehnika_shkilnogo_uroku, (дата звернення 01.09.2017).
18. Малафіїк О. В. Дидактика новітньої школи. URL : http://pidruchniki.com/73638/pedagogika/didaktika_novitnoyi_shkoli, (дата звернення 02.09.2017).

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 2

ТЕМА: ОСОБИСТІСТЬ ЯК ПРЕДМЕТ ВИХОВАННЯ: ВІКОВІ ТА ІНДИВІДУАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ

План заняття

1. Виступи студентів із повідомленнями (2 бали):

1. Людина, особистість, індивідуальність у психології, педагогіці, соціології.

2. Основні фактори розвитку особистості.

3. Вікова періодизація особистості.

4. Особливості розвитку та виховання різних вікових груп:

- молодший шкільний вік;
- середній шкільний вік;
- старший шкільний вік.

2. Дискусія за визначеними питаннями та обговорення загальної проблеми за участю студентів

Питання для обговорення (1 бал):

1. Як визначаються поняття: людина, особистість, індивідуальність та яке значення вони мають для педагогіки? Проблема основних факторів розвитку особистості. У чому сутність наукових ідей про роль середовища, спадковості та виховання у розвитку та формуванні особистості.

2. Що складає основу вікової періодизації?

3. Практичне вирішення проблемних і творчих завдань

1. Практичні завдання:

1.Обов'язковий рівень (письмовий звіт про виконання) (4 бали):

1. Заповніть таблицю

<i>Поняття</i>	<i>Спільне</i>	<i>Відмінність</i>
<i>Розвиток людини – це процес кількісних та якісних змін, який охоплює становлення людини в біологічному, психічному та соціальному плані</i>		
<i>Формування особистості – процес соціального розвитку молодшої людини, становлення її як суб'єкта діяльності, члена суспільства, громадянина</i>		

<p><i>Соціалізація</i> – процес інтеграції індивіда в суспільство, у різноманітні типи соціальних спільнот (група, соціальний інститут, соціальна організація) шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціально значущі риси особистості</p>		
<p><i>Виховання</i> – це спеціально організований, цілеспрямований і керований вплив на гармонійний розвиток особистості у навчально-виховному закладі в різних видах спільної діяльності вихователя і вихованців</p>		

2. Розкрийте сутність впливу на розвиток особистості наведених у таблиці факторів. Що є найголовнішим?

<i>Фактори</i>	<i>Сутність впливу</i>
Спадковість	
Діяльність	
Соціальне середовище	
Сім'я	
Спілкування	
Виховання	

3. Порівняйте особливості розвитку учнів різного віку, заповніть таблицю

<i>Особливості розвитку</i>	<i>Молодший шкільний вік</i>	<i>Середній шкільний вік</i>	<i>Старший шкільний вік</i>
Фізичний розвиток			
Розвиток нервової системи			
Пізнавальна діяльність			
Розвиток почуттів та вольових процесів			
Психолого-педагогічні домінанти розвитку			
Ведуча педагогічна ідея у роботі з даним віком			

2. Творчі завдання (0,5–4 бали):

Написання психолого-педагогічної характеристики за запропонованою схемою

(див. Приклади виконання індивідуальних завдань)

Схема написання психолого-педагогічної характеристики

1. Загальні відомості про особу.
2. Характеристика умов сімейного виховання учня.
3. Коротка характеристика колективу, членом якого є учень (актив класу, ставлення до громадської роботи, праці, успішність та дисципліна, міжособистісні відносини в класі).
4. Ставлення учня до колективу (авторитет учня в колективі, товарицькість і розуміння товаришів, ставлення до негативних соціально-психологічних явищ у колективі – списування тощо).
5. Спрямованість особистості (власна, громадянська або ділова), характеристика усвідомлених мотивів: інтереси, їхня глибина, усталеність та дієвість. Погляди та переконання.
6. Рівень домагань (занижений, адекватний, завищений), співвідношення самооцінки та рівня домагань, вимогливість до себе, ставлення до критичних зауважень учителів, товаришів.
7. Учень у різноманітних видах діяльності (успішність, дисципліна, ставлення до праці, громадська активність, участь у заходах, професійна орієнтація).
8. Характеристика пізнавальної діяльності: особливості сприймання, спостережливості, пам'яті, характеристика уваги, уяви, мислення.
9. Особливості емоційно-вольової сфери (характер емоційної реакції на педагогічні впливи, розвиток почуттів, уміння стримувати емоційні переживання та змінювати їх, вольові особливості: цілеспрямованість, ініціатива, рішучість, самовладання).
10. Здібності: загальні, спеціальні.
11. Темперамент (сила, урівноваженість, рухливість).
12. Характер (риса характеру, старанність у навчанні, ставлення до праці, школи, доручень, речей, самого себе).
13. Висновки. Зазначити можливі лінії корекції у вихованні цього учня.

► Під час написання характеристики необхідно використовувати наступні методи дослідження:

- вивчення документації;
- співбесіди з учнем, вчителями, класним керівником, батьками, однокласниками;
- спостереження за його поведінкою на уроках і перервах;
- психодіагностика (методика Г. Айзенка – EPQ, методика діагностики комунікативної установки В. В. Бойко, тривожності Спілбергера та Ханіна, методика діагностики міжособистісних відносин Т. Лірі, методика діагностики рівня емпатійних здібностей В. В. Бойко, методика «Карта інтересів» та ін.) – обов'язкове використання 2–3 методик з наведенням листів опитування, результатів та аналізом отриманих даних.

Завдання для самостійної роботи:

1. Письмова робота (виконується вдома)(0,1–1 бал):

Тест 1.1. Виберіть поняття, якому відповідає таке визначення: сукупність соціально-психічних якостей, що формується внаслідок засвоєння людиною суспільних форм свідомості й поведінки, суспільно-історичного досвіду людства.

1. Особа.
2. Індивід.
3. Особистість.
4. Індивідуальність.
5. Суб'єкт.

Тест 1.2. Яке з тверджень виражає сутність біосоціальних теорій розвитку особистості?

1. Людина сама себе творить, прагнучи до самореалізації.
2. Розвиток особистості визначається взаємодією спадковості і середовища.
3. Розвиток особистості залежить здебільшого від соціального середовища, в якому вона живе.
4. Розвиток людини залежить переважно від генів, які вона отримує за спадковістю.
5. Розвиток людини залежить від божественного призначення людини.

Тест 1.3. У чому, на ваш погляд, полягає сенс знання вчителем вікових особливостей дітей?

1. Вікова періодизація – це точна схема психічного розвитку дитини, відповідно до якої розробляються і застосовуються індивідуальні засоби виховання.
2. На підґрунті вікової періодизації вчитель здійснює вивчення індивідуальних особливостей дітей і враховує у процесі виховання сили й можливості учня.
3. Знання вікової періодизації надає можливість вчителю побачити зростання і розвиток фізичних і психічних можливостей людини.
4. Для вчителя знання вікових можливостей учнів не має реального сенсу, оскільки всі його методи виховання ґрунтуються на знанні індивідуальних особливостей учнів.
5. Правильної відповіді немає.

Тест 1.4. Яке із тверджень описує особливості розвитку дитини старшого шкільного віку?

1. Домінуюча роль родини у задоволенні матеріальних, комунікативних, емоційних потреб дитини, домінуюча роль навчального

закладу у формуванні та розвитку соціально-пізнавальних інтересів, безперечний авторитет вчителя.

2. Домінуюча роль родини у задоволенні матеріальних, емоційно-комфортних потреб дитини, з'являється можливість самостійно задовольняти комунікативні потреби у сфері вільного спілкування, що стає провідним видом діяльності.

3. Збереження матеріальної, емоційно-комфортної функції родини, збільшення її ролі в самовизначенні на майбутнє, зростання можливостей школяра у задоволенні частини матеріальних потреб.

4. Зростає здатність дитини протистояти негативним впливам середовища, формування статево-рольового поведіння, прагнення мати час на самостійні заняття.

5. Прагнення ствердитися в позиції дорослого, відчуття себе самостійним, формування самооцінки, розвиток самосвідомості, переоцінка цінностей.

Тест 1.5. Які якості передаються дітям від батьків?

1. Моральні якості.
2. Колір очей, колір шкіри, група крові, резус-фактор.
3. Способи мислення, особливості інтелектуальної діяльності.
4. Здібності до різних видів діяльності.
5. Соціальний досвід.

Тест 1.6. Провідною діяльністю у підлітковому віці є:

1. Безпосереднє емоційне спілкування.
2. Предметно-маніпулятивна діяльність.
3. Навчально-пізнавальна діяльність.
4. Діяльність спілкування у процесі навчання й праці.
5. Навчально-професійна діяльність.

Тест 1.7. Виберіть правильні відповіді. Від чого здебільшого залежить розвиток здібностей і талантів людини?

1. Від кількості прочитаних книг.
2. Від обсягу здобутих знань, умінь.
3. Від природних задатків.
4. Від організації і здійснення цілеспрямованого навчально-виховного процесу.
5. Від спілкування з однолітками.

Тест 1.8. Провідною діяльністю у молодшому шкільному віці є:

1. Безпосереднє емоційне спілкування.
2. Предметно-маніпулятивна діяльність.
3. Навчально-пізнавальна діяльність.

4. Діяльність спілкування у процесі навчання й праці.
5. Навчально-професійна діяльність.

Тест 1.9. Вікову періодизацію з етапами освіти вперше пов'язав:

1. Арістотель.
2. Я. А. Коменський.
3. Ж.-Ж. Руссо.
4. А. Дістервег.
5. К. Д. Ушинський.

Тест 1.10. Яке із тверджень виражає сутність біологізаторських теорій розвитку особистості?

1. Людина сама себе творить, прагнучи до самореалізації.
2. Розвиток особистості визначається взаємодією спадковості і середовища.
3. Розвиток особистості залежить, головним чином, від соціального середовища, в якому вона живе.
4. Розвиток людини залежить переважно від генів, які вона отримує за спадковістю.
5. Розвиток людини залежить від божественного призначення людини.

2. Запис до педагогічного словника (виконується вдома) (0,25 балів): людина, особистість, індивідуальність, фактори розвитку особистості, розвиток особистості, формування особистості, соціалізація особистості, вікова періодизація, середовище, спадковість, ведучий тип діяльності, психічні новоутворення.

Література

1. Бодалев А. А. Психология о личности. М., 1988.
2. Божович Л. И. Личность и ее формирование в детском возрасте. М., 1958.
3. Возрастная и педагогическая психология / Под ред. А. В. Петровского. М., 1979.
4. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник. К., 2001. 576 с.
5. Костюк Г. С. Развитие и воспитание // Общие основы педагогики / Под ред. Ф. Ф. Королева и В. Е. Гмурмана. М., 1967.
6. Крутецкий В. А. Психология обучения и воспитания. М., 1976. С. 47.
7. Подласый И. П. Педагогіка. Новый курс: Учеб. пособие в 2кн. М.: Изд-во ВЛАДОС, 1999. Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. С. 71–111.
8. Практикум з загальної педагогіки / Л. В.-В. Вейланде. Одеса: Європринт, 2011. 161 с.
9. Практикум по основам психологи: тести та хрестоматія / Сост. В. А. Мельников. Сімферополь, 1997 МС. 32–33, 53–55, 65–67.
10. Психология и педагогіка. Учеб. пособие / Под ред. К. А. Абульхановой и др. М., 1998.
11. Психология развивающейся личности / Под ред. А. В. Петровского. М., 1987.
12. Крысько В. Г. Психология и педагогіка в схемах и таблицах. Мн, 1999.
13. Фіцула М. М. Педагогіка. Навч. посібник. К., 2000.

14. Харламов И. Ф. Педагогика: Учеб. Пособие. М.: Юристъ, 1997 С. 58–75.
15. Шванцара Й. Диагностика психического развития. Прага, 1978.
16. Эриксон Э. Детство и общество. СПб., 1996.

Інформаційні ресурси

17. Зайченко І. В. Педагогіка. URL <http://pidruchniki.com/17000308/pedagogika/pedagogika>, (дата звернення 02.02.2017).
19. Максимюк С. П. Педагогіка. URL <http://pidruchniki.com/1584072017954/pedagogika/pedagogika>, (дата звернення 28.08.2017).
20. Мойсеюк Неля. Педагогіка. URL <http://pidruchniki.com/12570107/pedagogika/pedagogika>, (дата звернення 28.08.2017).
21. Пальчевський С. С. Педагогіка. URL <http://pidruchniki.com/1319100435360/pedagogika/pedagogika>, (дата звернення 27.08.2017).
22. Фіцула М. М. Педагогіка. URL <http://pidruchniki.com/1613030534943/pedagogika/pedagogika>, (дата звернення 28.08.2017).

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 3

ТЕМА: ПРИНЦИПИ ТА ЗАКОНОМІРНОСТІ НАВЧАННЯ. МЕТОДИ І ЗАСОБИ НАВЧАННЯ, ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

План заняття

1. Виступи студентів із повідомленнями (max 2 бали):

- ✓ Закономірності і принципи навчання.
- ✓ Поняття «метод навчання». Основні підходи до класифікації методів навчання.
- ✓ Характеристика основних груп методів навчання.
- ✓ Фактори, що впливають на вибір методів навчання. Основні вимоги до вибору методів навчання.

2. Дискусія за визначеними питаннями та обговорення загальної проблеми за участю студентів (max 1 бал)

Питання для обговорення

1. У чому полягає зв'язок принципів навчання із закономірностями навчання?

2. Розкрийте основну сутність відомих принципів навчання, їх джерело та правила реалізації.

3. Розкрийте сутність найбільш обґрунтованих класифікацій методів навчання. Дайте характеристику груп методів навчання. Розкрийте вимоги до реалізації окремих методів.

4. Розкрийте зв'язок методів навчання та цілей навчання, методів та форм навчання, методів та змісту навчання. Наведіть приклади.

5. Як здійснити вибір оптимальних методів навчання. Які фактори впливають на вибір методів навчання?

3. Практичне вирішення проблемних і творчих завдань

Практичні завдання:

1. **Обов'язковий рівень** (письмовий звіт про виконання) (max 4 бали):

Вирішення педагогічних задач.

Ситуація 1. На уроці математики в 7 класі вивчали тему «Площа трикутника». Вчителька використовувала наочні засоби навчання, спонукала учнів до самостійних думок, до розуміння сутності площі трикутника через вимір площі паралелограма, було вирішено кілька задач. Вчителька показала, як важливо володіти цими уміннями для вирішення низки питань на виробництві, в сільському господарстві. Урок пройшов цікаво, за високої розумової активності учнів.

Питання: Вимоги яких принципів навчання були реалізовані на цьому уроці?

Ситуація 2. Вчителька математики до кожної теми готувала завдання на картках для самостійної роботи учнів. Як правило, картки були трьох рівнів складності: підвищеного, середнього і низького. Вона роздавала завдання учням з урахуванням їхніх розумових можливостей. Інколи окремі учні скаржилися: «Ви деяким даєте легкі завдання, а нам важкі». Для проведення контрольних робіт для всіх учнів пропонувалися завдання одного рівня складності.

Питання:

1. Вимоги яких дидактичних принципів знаходили реалізацію в роботі вчителя?
2. Чи були помилки у реалізації цих принципів?

Ситуація 3. Урок російської мови у 5 класі. Тема «Правопис відмінкових закінчень іменників другої відміни». Вчителька швидко і чітко пояснила матеріал і запропонувала дітям самостійну роботу над вправою. Піднімається кілька рук.

– Що там у вас? – запитує вчителька.

1. Я не розумію, як виконувати вправу.
2. Не знаю, яку букву писати.

І так ціла група учнів. Це дратує вчительку.

– Слухати треба уважніше, коли пояснюю, а не розвішувати вуха.

Б. На уроці математики у 5 класі після пояснення нового матеріалу вчителька викликала до дошки по черзі учнів для розв'язання прикладів. Зазвичай все йшло добре. Якщо учневі біля дошки було важко в окремих моментах, вчителька викликала на допомогу іншого або підказувала сама. Така система повторювалася і на наступних уроках. Проведена заступником директора контрольна робота виявила, що 30 % учнів не впоралися із завданням.

Питання:

1. Проаналізуйте ці ситуації з погляду вимог принципів навчання.
2. Дайте педагогічну пораду, виходячи з вимог дидактичних принципів.

Творчі завдання (0,5–4 бали):

Вивчити відомі класифікації методів навчання (2–3). Проаналізувати та подати схематичне зображення класифікаціям.

Схема повинна містити:

- основу класифікації (джерело);
- ім'я автора (чи колектив авторів);
- основні групи методів та детальне визначення, які методи належать до цієї групи;
- основні позитивні моменти класифікації (на Вашу думку);
- недоліки класифікації (на Вашу думку).

Визначте ту класифікацію, яку Ви вважаєте найбільш вдалою.

Завдання для самостійної роботи

1. Письмова робота (виконується вдома)(0,1–1 бал)

Тест 2.1. Існують різні підходи до класифікації методів навчання. На основі якого з підходів виділяють словесні, наочні і практичні методи навчання?

1. За характером пізнавальної діяльності.

2. За особливостями діяльності вчителя й учнів.
3. За дидактичною метою.
4. За джерелами знань.
5. За логікою передачі та сприйняття інформації.

Тест 2.2. В яких із перерахованих методів навчання містяться елементи проблемного навчання?

1. Репродуктивні вправи.
2. Евристична бесіда.
3. Ілюстрація.
4. Інструктаж.
5. Катехізисна бесіда.

Тест 2.3. Визначить, що не належить до категорії методу навчання:

1. Бесіда.
2. Рольова гра.
3. Ілюстрація.
4. Метод прикладу.
5. Робота з книгою.

Тест 2.4. Для розвитку мислення найбільш ефективний такий метод навчання:

1. Лекція.
2. Дискусія.
3. Ілюстрація.
4. Лабораторна робота.
5. Розповідь.

Тест 2.5. Формуванню теоретичних знань найбільш сприяє такий метод навчання:

1. Лекція.
2. Демонстрація.
3. Практична робота.
4. Інструктаж.
5. Фронтальний контроль.

Тест 2.6. Які з наведених умов відповідають принципу науковості навчання?

1. Відповідність обсягу і ступеня складності матеріалу, що вивчається, віку учнів.
2. Відповідність змісту навчання рівню сучасної науки.
3. Встановлення на уроці змістового центру матеріалу, що вивчається.
4. Формування позитивного ставлення до матеріалу, що вивчається.
5. Постійний контроль за якістю засвоєння знань.

Тест 2.7. До якого принципу навчання належать правила: від простого до складного; від відомого до невідомого; від легкого до важкого?

1. Наочності.
2. Науковості.
3. Доступності.
4. Зв'язку теорії з практикою.
5. Систематичності й послідовності.

Тест 2.8. Який із перерахованих методів навчання належить до наочних?

1. Лекція.
2. Демонстрація.
3. Робота з книгою.
4. Вправи.
5. Бесіда.

Тест 2.9. До якого принципу належить правило: якомога частіше використовуйте запитання «чому»?

1. Свідомості й активності.
2. Наочності.
3. Доступності.
4. Науковості.
5. Зв'язку теорії з практикою.

Тест 2.10. До якого принципу належить правило: слідкуйте за тим, щоб спостереження учнів були систематизовані і знаходились у відношенні причини й наслідку незалежно від порядку, в якому вони спостерігались?

1. Наочності.
2. Науковості.
3. Зв'язку теорії з практикою.
4. Доступності.
5. Систематичності й послідовності.

2. Запис до педагогічного словника (виконується вдома) (0,25 балів): дидактика, викладання, учіння, пізнання, знання, уміння, навички, процес навчання, принцип, закономірність, метод, метод навчання, прийом навчання, засіб навчання, зміст навчання

Література

1. Айсмонтас Б. Б. Теория обучения: схемы и тесты. М. : ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002.
2. Лернер И. Н. Дидактические основы методов обучения. М. : Педагогика, 1981. С. 94–100, 114–123.
3. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи навчання та виховання. Харків, 1997.

4. Оконь В. Введение в общую дидактику. М. : Высшая школа, 1990.
5. Педагогика / Под ред. Ю. К. Бабанского. М., 1988.
6. Педагогіка / Под ред. П. И. Пидкасистого. М., 1998.
7. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: Учеб. пособие в 2кн. М. : Изд-во ВЛАДОС, 1999. Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. С. 469–511.
8. Крысько В. Г. Психология и педагогика в схемах и таблицах. Мн., 1999.
9. Практикум з загальної педагогіки / Л. В.-В. Вейланде. Одеса : Європрінт, 2011. – 161 с.
10. Сластенин В. А. Педагогика. М. : «Школа-Пресс». С. 296–327.
11. Харламов И. Ф. Педагогика: Учеб. пособие. М. : Юристь, 1997. С. 178–216.
12. Хуторской А. В. Современная дидактика. М., 2002.
13. Фіцула М. М. Педагогіка. К., 2001.

Інформаційні ресурси

14. <http://vaniorolap.narod.ru/theme9.html>
15. http://pidruchniki.com.ua/18421120/pedagogika/zakonomirnosti_printsipi_navchanny_a#692
16. http://ebk.net.ua/Book/pedagogics/volkova_pedagogika/part3/3401.htm
17. http://ebk.net.ua/Book/pedagogics/volkova_pedagogika/part3/3501.htm
18. <http://osvita.ua/school/theory/780>
19. http://pidruchniki.com.ua/14280824/pedagogika/klasifikatsiya_metodiv_navchannya

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 4

ТЕМА: ВИДИ ТА ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ТА ЇХ РОЗВИТОК У ДИДАКТИЦІ. УРОК ЯК ОСНОВНА ФОРМА ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ

1. Виступи студентів із повідомленнями (max 2 бали)

- ✓ Поняття видів і форм організації навчання.
- ✓ Історія розвитку основних форм організації навчання у школі.
- ✓ Характеристика класно-урочної форми організації навчання.
- ✓ Урок як основна форма організації навчання у школі. Основні підходи щодо класифікації уроків.

2. Дискусія за визначеними питаннями та обговорення загальної проблеми за участю студентів (max 1 бал)

Питання для обговорення

1. Поняття про види навчання. У чому сутність відомих вам видів навчання?
2. Що таке організаційні форми навчання?
3. Які основні форми організації навчання склалися в історії розвитку школи?
4. Якими особливостями характеризується класно-урочна форма організації навчання?
5. Характеристика уроку як форми організації навчання.
6. Чим обумовлений розподіл уроків на типи? За яким критерієм здійснюється класифікація уроків?

3. Практичне вирішення проблемних і творчих завдань

1. Практичні завдання:

Обов'язковий рівень (письмовий звіт про виконання) (4 бали):

1. Вивчити особливості різних форм організації навчання, заповніть таблицю

<i>Форми навчання</i>	<i>Позитивні сторони</i>	<i>Недоліки</i>
Класно-урочна система		
Белл-ланкастерська система		
Мангеймська система		
Батавська система		
Система індивідуалізованого навчання (Дальтон-план)		
Проектна система (метод проектів)		

2. Проаналізуйте дидактичні завдання і зміст дидактичних елементів уроку, заповніть таблицю

<i>Елементи уроку</i>	<i>Дидактичні завдання елементів уроку</i>	<i>Зміст дидактичного елемента</i>
Організаційний		
Підготовка учнів до розв'язання завдань уроку		
Засвоєння нового матеріалу		
Перевірка засвоєння учнями нового матеріалу		
Підведення підсумків		
Домашнє завдання		

2. *Творчі завдання (0,5–4 бали):*

А) Окрім уроків у школі існують такі форми організації навчання: факультативні заняття, спецсемінари, практикуми та навчальні практики, навчальні екскурсії, додаткові заняття, домашня робота, заняття у предметних гуртках, навчально-наукових об'єднаннях. Додайте до цього списку інші форми позаурочної навчальної роботи, розробіть теми, цілі та завдання для кожної форми. Теми повинні бути пов'язані з вашим основним фахом (наприклад, вчитель історії, вчитель філософії, права та інше).

<i>Додаткові оргформи навчання</i>	<i>Тема</i>	<i>Мета</i>	<i>Завдання</i>
Факультативні заняття			
Спецсемінари			
Практикуми та навчальні практики			
Навчальні екскурсії			
Додаткові заняття			
Домашня навчальна робота			
Заняття у предметних гуртках, навчально-наукових об'єднаннях			

Б) Розробіть план-конспект уроку за схемою «План -конспект залікового уроку», підготуйте презентацію фрагмента уроку до 10 хвилин, проведіть аналіз фрагмента уроку свого однокласника.

План-конспект залікового уроку

Предмет _____
Клас _____
Тема уроку _____
Мета уроку _____
Завдання уроку _____
Тип уроку _____
Обладнання _____
Література _____

Зміст уроку

(з виділенням структурних частин уроку)

1. Організаційний
2. Підготовка учнів до розв'язання завдань уроку
3. Засвоєння нового навчального матеріалу
4. Перевірка засвоєння учнями нового матеріалу
5. Підведення підсумків уроку
6. Домашнє завдання

Психолого-педагогічний аналіз фрагмента уроку однокласника

ІІБ студента

Клас _____

Предмет _____

Тема

Тип уроку _____

1. Організаційний момент:

А) Підготовка учнів до роботи на уроці

Б) Забезпечення умов для навчальної роботи: психологічний настрій учнів, організація робочих місць та інше

2. Зміст уроку

Місце теми уроку у навчальній програмі: _____

Визначте цілі уроку:

– Навчальна мета: _____

– розвиваюча мета _____

– виховна мета: _____

Які закономірності та принципи навчання були проілюстровані під час уроку?

Які методи та засоби навчання були використані вчителем? _____

Які види навчання, види навчальної роботи були використані вчителем? _____

Визначте основні види контролю, які були застосовані на цьому уроці? _____

3. Характеристика діяльності учнів на уроці:

- Виявлення інтересу та уваги при вивченні нового матеріалу.
- Активність на етапі засвоєння та закріплення нових знань.
- Дисципліна протягом усього уроку.

4. Характеристика діяльності вчителя на уроці:

- Особливості мови вчителя (виразність, емоційність та інше).
- Прийоми співпраці та співтворчості.
- Прояв педагогічного такту.
- Як були враховані вікові та індивідуальні особливості учнів? _____

Робота з «важкими» та відстаючими учнями _____

5. Результати уроку:

Виконання плану уроку _____

Досягнення цілей _____

Сильні сторони уроку _____

Що можна змінити під час підготовки до уроку? _____

Завдання для самостійної роботи

1. Письмова робота (виконується вдома) (0,1–1 бал):

Тест 2.1. Форма організації взаємонавчання в зарубіжній педагогіці найбільш відома як:

1. Белл-ланкастерська система.
2. Мангеймська система.
3. План Трампа.
4. Класно-урочна система навчання.
5. Батавська система навчання.

Тест 2.2. Для проблемного навчання властиве таке:

1. Учні засвоюють знання у готовому вигляді, без розкриття шляхів доказу їх правильності.
2. Навчальний матеріал вивчається поелементно в логічній послідовності.
3. Навчання спрямоване на самостійний пошук учнями нових понять і способів дій.
4. Навчання дозволяє у стислі строки у концентрованому вигляді озброїти учнів знаннями основ наук.
5. Правильної відповіді немає.

Тест 2.3. Розподіл дітей на сильних, середніх і слабких відповідно до їх здібностей і успішності складає сутність такої системи навчання:

1. Батавської.
2. Мангеймської.

3. Бригадно-лабораторної.
4. Індивідуально-групової.
5. Проектної.

Тест 2.4. Закон асоціацій, відповідно до якого повторення і запам'ятовування матеріалу вважаються важливими умовами засвоєння, складає сутність:

1. Традиційного навчання.
2. Проблемного навчання.
3. Програмованого навчання.
4. Розвиваючого навчання.
5. Модульного навчання.

Тест 2.5. Найменш ефективне для формування практичних умінь і навичок:

1. Пояснювально-ілюстративне навчання.
2. Проблемне навчання.
3. Програмоване навчання.
4. Догматичне навчання.
5. Модульне навчання.

Тест 2.6. Що з переліченого не належить до основних вимог до уроку?

1. Дидактичні вимоги.
2. Виховні вимоги.
3. Розвиваючі вимоги.
4. Гігієнічні вимоги.
5. Економічні вимоги.

Тест 2.7. Програмоване навчання ґрунтується на:

1. Кібернетичному підході.
2. Діяльнісному підході.
3. Особистісному підході.
4. Системному підході.
5. Діалектичному підході.

Тест 2.8. Який етап у проблемному навчанні зайвий?

1. Створення проблемної ситуації.
2. Формулювання проблеми.
3. Шляхи вирішення проблеми.
4. Висунення гіпотези.
5. Контроль за вирішенням проблеми.

Тест 2.9. За якою основною ознакою можна визначити тип уроку?

1. За дидактичною вимогою.
2. За розміщенням елементів уроку.

3. За кількістю часу, що відводиться на вивчення навчального матеріалу.

4. За наявністю навчального матеріалу.

5. За особливостями діяльності вчителя.

Тест 2.10. Зазначте, яке твердження не належить до основних ознак класно-урочної системи.

1. Чіткий регламент навчальної роботи: початок і кінець навчального року, поділ на навчальні чверті, проведення занять за встановленим розкладом.

2. Постійний склад учнів: за віком, рівнем підготовки.

3. Єдиний зміст освіти: навчальний план, навчальні програми, підручники.

4. Пристосування темпу навчальної роботи до можливостей кожного учня.

5. Ведуча роль вчителя у навчальному процесі.

2. **Запис до педагогічного словника** (виконується вдома) (0,25 балів): вид навчання, пояснювально-ілюстративне навчання, проблемне навчання, програмоване навчання, індивідуальна форма організації навчання, фронтальна форма організації навчання, групова форма організації навчання, урок, структура уроку.

Література

1. Айсмонтас Б. Б. Теория обучения: схемы и тесты. М.: ВЛАДОС-ПРЕСС, 2002.
2. Лернер И. Н. Дидактические основы методов обучения. М.: Педагогика, 1981. С. 94–100, 114–123.
3. Лозова В. І., Троцько Г. В. Теоретичні основи навчання та виховання. Харків, 1997.
4. Оконь В. Введение в общую дидактику. М.: Высшая школа, 1990.
5. Педагогика / Под ред. Ю. К. Бабанского. М., 1988.
6. Педагогіка / Под ред. П. И. Пидкасистого. М., 1998.
7. Подласый И. П. Педагогика. Новый курс: Учеб. пособие в 2кн. М.: Изд-во ВЛАДОС, 1999. Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. С. 469–511.
8. Крысько В. Г. Психология и педагогика в схемах и таблицах. Мн, 1999.
9. Практикум з загальної педагогіки / Л. В.-В. Вейланде. Одеса: Європрінт, 2011. 161 с.
10. Слостенин В. А. Педагогика. М.: «Школа-Пресс». С. 296–327.
11. Харламов И. Ф. Педагогика: Учеб. Пособие. М.: Юристъ, 1997. С. 178–216.
12. Хуторской А. В. Современная дидактика. М., 2002.
13. Фіцула М. М. Педагогіка. К., 2001.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.ukrreferat.com/lib/pedagog/dedaktyka/6.htm>
2. http://pidruchniki.com.ua/18351218/pedagogika/pidgotovka_uchitelya_uroku
3. <http://yandex.ua/yandsearch?text=Види+навчання&lr=145>
4. <http://readbookz.com/book/172/5443.html>
5. http://ebk.net.ua/Book/pedagogics/volkova_pedagogika/zmist.htm

ПРИКЛАДИ ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

ПРИКЛАД АНКЕТИ

Анкета

Привіт, друже! Я твій майбутній вчитель! Маю велике бажання познайомитися з тобою! Зараз в руках ти тримаєш анкету, яка дозволить мені це зробити. Дай відповідь на кожне запитання, щоб я могла краще тебе пізнати. Тож, мерщій заповнюй анкету!

Спочатку дізнаємося про тебе і твою сім'ю

1. Як тебе звати? _____
2. А тепер прізвище? _____
3. Скільки тобі років? _____
4. Назви кожного члена своєї родини: _____
5. Чи маєш ти хобі? Яке? _____

Тепер розкажи мені про своїх друзів

6. Ти маєш друзів? _____
7. Що найбільше ти цінуєш у своїх друзях? _____
8. Які слова в тебе асоціюються зі словом «дружба»? _____

А зараз про навчання?

9. Тобі подобається вчитися? _____
10. Чи любиш ти свій клас? _____
11. Після канікул ти з радістю повертаєшся до школи? _____
12. Який шкільний предмет тобі подобається найбільше? Чому? _____

А як щодо планів на майбутнє?

13. Що плануєш робити після закінчення школи? _____
14. Яка твоя найзаповітніша мрія? _____

***Вітаю, ти завершив заповнення анкети! Дякую за співпрацю!
До зустрічі, друже!***

Психолого-педагогічна характеристика
учня 11 класу Пултівецької СЗШ І–ІІІ ступенів с. Пултівці
Сташка Віктора Анатолійовича

Сташко Віктор Анатолійович народився 31 травня 2001 року, в Пултівецькій СЗШ навчається з 2007 року. Живе і виховується в повній сім'ї. Мати – Сташко Алла Романівна, працює в ДНЗ «Сонечко» с. Пултівці вихователькою, освіту має вищу педагогічну; батько – Сташко Анатолій Олексійович, приватний підприємець, освіта середня спеціальна. На здоров'я учень не скаржиться, оскільки активно займається спортом разом із батьками, шкідливі звички відсутні.

Родина Віктора проживає в с. Пултівці Вінницького р-ну у приватному будинку по вулиці Дачна, буд. 43. Віктор має окрему кімнату, де створені всі необхідні умови для проживання, навчання та відпочинку. В учня є персональний комп'ютер, підключений до мережі Інтернет. Батьки цікавляться навчальними досягненнями учня, іноді надають посильну допомогу у вирішенні завдань. У сім'ї панують доброзичливі стосунки між дорослими і дітьми, адже в родині є ще двоє дітей.

Віктор навчається в Пултівецькій СЗШ І–ІІІ ст. з першого класу. З початкової школи вирізняється серед інших дітей неординарністю мислення, високою ерудованістю і добре розвиненим логічним мисленням. Успішність Віктора тримається на належному рівні, до навчання учень ставиться в цілому з цікавістю, виділяє предмети за власним інтересом, з яких має високий рівень знань (це переважно точні науки).

Учень фізично розвинутий, має виразну міміку та багату жестикуляцію, гучний та сильний голос, займається волейболом, регулярно відвідує спортивну секцію з цього виду спорту. Любить слухати сучасну музику, захоплюється також грою на музичному інструменті – на гітарі. Часто демонструє свої здібності на класних та позакласних заходах.

Віктор навчається у класі, де 19 учнів: із них 9 хлопців та 10 дівчат. До однокласників учень ставиться з повагою, користується серед них авторитетом. Має в класі друзів: Мельника Андрія, Темченка Юрія, Хорошка Володимира, з якими товаришує і регулярно спілкується. Загалом хлопець навчається на 9–11 балів, навчальну програму засвоює успішно. Значних конфліктів із однокласниками за Віктором не спостерігалось. Віктор бере активну участь у всіх культурних заходах, які організовуються у класі.

Рівень уваги Віктора – середній, хлопець має недостатню здатність переключати увагу з одного виду діяльності на інший, стійкість уваги виявляється лише тоді, коли в учня з'явився стійкий інтерес до предмета

вивчення. За результатами застосування методик перевірки стану уваги і пам'яті Віктор має середній рівень пам'яті, хоча на уроках не завжди проявляє максимальну активність та сконцентрованість, більшу частину інформації допомагає зберегти, утримати та відтворити зорове запам'ятовування. Щодо професійної орієнтації учня, то чіткого визначення в учня ще не сформувалось, однак помітно, що потягу до гуманітарних професій учень не проявляє, ймовірно, його симпатія на боці професій, які пов'язані з технічними галузями.

Отже, враховуючи вікові психологічні особливості розвитку хлопця, Віктор проявляє непосидючість, надмірну рухливість, енергійність, імпульсивність, та надмірну говірливість, що іноді приводить до зауважень з боку вчителів. У Віктора переважно піднесений, веселий настрій, який змінюється лише при незадоволенні потреби. Має виражені риси сангвінічного та холеричного типів темпераменту, високий рівень комунікативності, в класі має достойний і прийнятний статус. Щодо вдосконалення певних рис характеру, то учню можна порекомендувати певну систему тренінгових вправ для самоконтролю у плані подолання іноді надмірної імпульсивності і більш спокійної реакції на зауваження старших.

Класний керівник _____

О. С. Сташко

Психолого-педагогічна характеристика
класного колективу 11-го класу
Пултівецької СЗШ І–ІІІ ступенів с. Пултівці

В 11 класі навчається 18 учнів, із них 10 дівчат і 8 хлопців. Клас вікової норми (16–17 років).

Клас досить успішний у навчанні. Учні з високим рівнем навчальних досягнень – 4; учнів із достатнім рівнем навчальних досягнень – 4; учнів із середнім рівнем навчальних досягнень – 7; учнів із початковим рівнем навчальних досягнень – 3. Учні класу із задоволенням виконують громадські доручення, у класі працює учнівське самоврядування.

Клас досить згуртований. За даними останнього анкетування під час вивчення мікроклімату колективу активність учнів класу виявилася такою: 60 % дітей проявляють себе активно в житті колективу; 30 % дітей мають середній рівень активності; 10 % дітей не цікавляться справами колективу. Загалом стосунки у класі товариські, толерантні, приятельські. Дівчата і хлопці товаришують між собою. Учні завжди переживають за успіхи і невдачі свого класу.

Учні можуть організувати самостійно такі справи: підготовка концертних програм, виготовлення стінгазет і колажів, створення вітальних презентацій, приурочених подіям різного характеру, прибирання класної кімнати, організація загальношкільних акцій та ін. Організованість класу на високому рівні. Часто ставлять у приклад іншим класним колективам.

Загальний стан здоров'я учнів на вище середньому рівні. Ставлення до фізичної культури і спорту позитивне, учні ведуть активний, здоровий спосіб життя, відвідують спортивні секції та беруть участь у різних змаганнях.

Учні класу ставляться відповідально до трудової діяльності, виконують поставлені їм завдання без вагань, змушувати не доводиться, все виконується відповідально, чітко і своєчасно; при проведенні мною профорієнтаційної роботи спостерігалось, що діти зацікавлені, адже це стосується їхньої майбутньої професії та відповідного навчального закладу, також до 11-го класу часто приїжджають з інших навчальних закладів із профорієнтаційною роботою, діти із зацікавленістю та з відповідальністю слухають і задають запитання.

Учні схвалюють у своїх однокласниках чесність, відповідальність, активну життєву позицію, а осуджують лінь, заздрість, грубість. Своє схвалення або осудження вони висловлюють при спілкуванні між собою та зі старшими. Найчастіше – це розмова з класним керівником. Спостерігається часткове розходження між тим, що учні говорять, і тим, що роблять, але це

буває досить рідко і стосується переважно хлопчиків. Учнів класу пов'язують спільні інтереси: навчання, спорт, танці, мистецтво. Товаришують і в школі й поза нею. Яскраво виражено декілька подружніх груп, що містять або хлопчиків, або дівчаток. Вікові особливості учнів класу передбачають їх бурхливий вияв емоцій та почуттів та реакції на них; проте діти знають міру у виявленні емоцій і намагаються стримуватися у відповідних ситуаціях.

Актив класу – це ті учні, які здійснюють самоврядування в класі. До самоврядування залучені усі учні класу. Постійними лідерами у класі є: Рекало Тетяна, Темченко Юрій та Яворовенко Катерина. Учні класу знають, що відбувається у школі та інших класах. Загальношкільні доручення виконуються на належному рівні.

Для подальшого згуртування класного колективу рекомендуємо проводити такі тематичні виховні заходи: « Я – частина колективу»; «Мікроклімат у класі»; «Дружба між дівчатками та хлопчиками»; «Моє дозвілля» та інші.

Класний керівник: _____

С. О. Сташко

План батьківських зборів учнів 11-го класу

ПЕРШІ ЗБОРИ. ЯК ДОПОМОГТИ ВИПУСКНИКУ ШКОЛИ ВИБРАТИ ПРОФІЛЬ НАВЧАННЯ (настановчі)

ДРУГІ ЗБОРИ. РЕЗУЛЬТАТИВНІСТЬ НАВЧАННЯ УЧНІВ ЗА ПЕРШЕ ПІВРІЧЧЯ

Питання для обговорення

- Дні відкритих дверей для батьків у класах з основних предметів.
- Підсумки навчання учнів за перше півріччя.

План проведення зборів

- I. Виступ класного керівника.
- II. Співбесіда з батьками з теми зборів.

ТРЕТІ ЗБОРИ. ЗНАЧЕННЯ ВИБОРУ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ (форма проведення: «круглий стіл» (дискусія)).

Питання для обговорення:

- Діти та батьки – професійний вибір: «за» і «проти» (виступ класного керівника, учителів-предметників, батьків, учнів).

ЧЕТВЕРТІ ЗБОРИ. ПІДСУМКИ НАВЧАЛЬНОГО РОКУ

План-конспект

батьківських зборів на тему

«ЯК ДОПОМОГТИ ВИПУСКНИКУ ШКОЛИ ВИБРАТИ ПРОФІЛЬ НАВЧАННЯ»

(проводиться на початку навчального року)

***Мета:** Дати батькам інформацію про профільне навчання в старшій школі і допрофільній підготовці в 11-му класі. Допомогти батькам знайти шляхи взаємодії з дітьми в питаннях первинного професійного самовизначення. Дати батькам інформацію про можливі шляхи отримання дітьми освіти після закінчення 11-го класу.*

Попередня підготовка:

а) Анкета для учнів:

1. Чи знаєш ти, що таке профільне навчання в старшій школі?
2. Після закінчення 11-го класу:
  - продовжиш навчання в коледжі;
  - підеш працювати;
  - ще не вирішив.
3. Чи обрав ти майбутню професію?
4. З ким ти передовсім порадишся при виборі профілю навчання:
  - зі співробітниками школи (учителем, класним керівником, шкільним психологом);
  - з батьками;
  - з друзями;
  - сам усе вирішу.

б) Анкета для батьків:

(Можливі варіанти відповідей – або «так», або «ні»).

1. Чи обговорювали Ви з сином / дочкою його / її професійне майбутнє?
2. Чи обговорювали можливі шляхи продовження освіти (навчання в коледжі, університеті, інші варіанти)?
3. Чи довіряєте Ви своїй дитині самостійно вибрати профіль навчання?
4. Чи вважаєте Ви, що вибір майбутньої професійної діяльності Вашої дитини практично повністю залежить від Вас (Вашої думки, Ваших можливостей)?
5. Чи знаєте Ви, які професії в найближчому майбутньому будуть потрібні на ринку праці?

Хід зборів

I. Анкетування батьків

Класний керівник пропонує батькам відповісти на питання анкети. Під час обговорення результатів анкетування класний керівник надає батькам можливість висловити свою точку зору з обговорюваних питань. У такий спосіб потрібно підвести батьків до розуміння актуальності попереднього вибору профілю навчання.

II. Інформація для батьків «Що таке профільне навчання і допрофільна підготовка?»

На старшому ступені загальноосвітньої школи передбачається профільне навчання. Учні після закінчення 10-го класу повинні вибрати профіль навчання.

Важливим завданням стає допрофільна підготовка, що дає змогу учневі усвідомлено вибрати профіль навчання. Від цього вибору залежить успішність навчання у старших класах, підготовка до наступного ступеня освіти і майбутньої професійної діяльності. Чим правильніше зроблено вибір, тим менше розчарувань і труднощів буде в житті молодого людини.

Учні, які закінчують 10-й клас, повинні бути готові не тільки до профільного навчання, але й до подальшого життєвого, професійного і соціального самовизначення.

Допрофільна підготовка – це підготовка й орієнтація не лише щодо вибору профілю, а й стосовно конкретного місця і форми продовження освіти.

Батьки можуть допомогти підліткам розібратися, які курси є в школі, які з них потрібно відвідувати, в якій послідовності.

Школа у плані своєї діяльності передбачає інформаційну роботу з учнями: знайомство з місцевими установами можливого продовження освіти після 11-го класу, вивчення особливостей освітніх програм, умов прийому, відвідування днів «відкритих дверей», а також заходи профорієнтаційного характеру (класні години, заняття з психологом, психологічну діагностику, анкетування і консультування учнів).

Батьки повинні орієнтуватися, що відбувається в школі, цікавитися, які заходи характеру профорієнтації проводяться, обговорювати актуальні проблеми, давати ненав'язливі поради, пропонувати свою допомогу при ухваленні важливих рішень.

III. Обговорення результатів анкетування учнів.

Класний керівник розповідає батькам про узагальнені результати анкетування учнів:

- які шляхи продовження освіти вибрали учні: скільки з них планують навчатися в університеті, скільки – в коледжі, скільки – вирішили піти працювати;
- скільки учнів обрали конкретну професію;
- хто є головним радником дітей при виборі професії.

IV. Інформація для батьків «Як допомогти дитині правильно вибрати майбутню професію».

Батьки повинні знати, що вони можуть звернутися по допомогу до шкільного психолога, а також до районного і міського центру практичної психології і соціальної роботи, де надають консультаційні і діагностичні послуги щодо профорієнтації. Для підлітків проводяться тренінгові заняття з професійного самовизначення.

У процесі вивчення різних шкільних предметів виявляються схильності, здібності, інтереси дитини: цілком природно, що вона встигає краще з тих

предметів, до вивчення яких має здібності. Часто, спираючись на результати успішності, учень здійснює відповідний професійний вибір. Іноді на цей вибір впливає особистість викладача. У будь-якому випадку потрібне додаткове вивчення учнями своїх здібностей, інтересів, бажань, потреб з метою уточнення професійного вибору.

Саме батьки і найближчі родичі великою мірою впливають на професійний вибір: школа не є найбільш значущим чинником професійного самовизначення молодих людей. Тому батьки повинні усвідомлювати свою відповідальність за поради, побажання, а іноді й вимоги, адресовані дитині.

Як правило, батьки високо оцінюють значення освіти в сучасному житті, активно формують у своєї дитини прагнення до вищої освіти.

Побажання батькам: необхідно вивчити інтереси, можливості і здібності своєї дитини. Орієнтуйтеся на реальні шляхи побудови професійної кар'єри, не відкидайте можливості отримання початкової професійної освіти.

При виборі професії необхідно також мати інформацію про перспективи розвитку ринку праці.

Не можна залишити без уваги і такий чинник професійного самовизначення, як вплив однолітків. Через вікові особливості для багатьох підлітків думка однолітків є більш значущою, ніж думка батьків і вчителів. Тому батькам при спілкуванні з дитиною необхідно враховувати ступінь впливу однолітків на рішення сина (або дочки) про вибір професії. Обговорення рішення підлітка щодо професійного вибору повинне вестися тактовно.

V. Підведення підсумків зборів.

Класний керівник у завершальному слові говорить про важливість обговорюваної проблеми і пропонує батькам звертатися по допомогу до нього, вчителів-предметників і шкільного психолога.

Класний керівник звертається до батьків по допомогу в організації профорієнтації роботи (виступів фахівців на класній годині, відвідин учнями виробничих підприємств тощо).

КОНСПЕКТ ВИХОВНОГО ЗАХОДУ

Виховна година у 7-му класі на тему «Хоробрі серця»

Мета:

- виховувати гордість за свій народ, шанобливе ставлення до військових, учасників АТО;
  - зміцнювати почуття патріотизму учнів;
  - формувати у дітей гуманний світогляд, спрямований на недопущення жахів війни;
  - сприяти збереженню пам'яті про тяжкі випробування нашого народу
- Запрошені:** ЦК «АЗОВ».

Перебіг заходу

Вступне слова вчителя: Доброго дня, діти! Ми знаємо, що нашу країну спіткало не одне лихо, перш ніж вона стала незалежною державою. Щороку ми згадуємо Голодомор 1932–1933 років, Другу світову війну, яка залишила глибокі рани на землі України. Втрати, які пережив у воєнні роки український народ, і сьогодні гострим болем відлунюють у серцях наших співвітчизників.

Також знаємо про війну в Афганістані, яка тривала 10 років, де за офіційними даними загинуло 2378 українських солдат. Ми пам'ятаємо і згадуємо наших предків, які боролися за свободу України і вдячні їм за любов, відданість і патріотизм. Це все було. Це наша історія. Але сьогодні твориться історія, учасниками якої є ми самі. І від кожного з нас залежить доля нашої Батьківщини. Від нас залежить, чи Україна і надалі буде незалежною державою, чи буде під владою Росії. Сьогоднішні події в Україні не дають спати кожному свідомому українцю. Знаємо, що на сході нашої держави проходить антитерористична операція, неоголошена війна. Сьогодні, як ніколи, ми повинні допомагати своїй державі, щоб вона була неподільною, щоб ми мали свою Батьківщину. Ми повинні допомагати своїм воїнам, які гинуть від куль ворога, захищаючи нас і нашу Україну. Звісно, ми вже проводили ярмарок, у якому ви взяли активну участь, і виручені кошти відправили на допомогу добровольцям, які захищають нашу Батьківщину та нас із вами. Багато добровольців з нашого міста зараз перебувають в АТО, ми ними гордимся, бажаємо їм терпіння, мужності та здоров'я. Але, на жаль, кожного дня ЗМІ повідомляють про нові й нові жертви серед наших силовиків.

Давайте хвилиною мовчання вшануємо наших воїнів (хвилиною мовчання)

Вчитель: Чи знаєте ви когось із героїв, що оберігають нашу країну?

Учень 1: Вірменин Артем Нікогосян, легендарний лікар-хірург. Приїхавши з Сибіру в Україну «я знав, що в Україні я потрібен більше, ніж в Росії», – говорив сам Нікогосян. Він організував бригаду швидкої допомоги із трьох осіб: медсестра Олена, водій Ілля і він. Німецьким реанімобілем регулярно виїжджає в найбільш гарячі точки АТО, рятуючи тяжко поранених українських солдатів.

Учень 2: Павло Чорний, з Миколаєва, десантник 79-ї аеромобільної бригади став героєм. Одного разу під час бою з сепаратистами ДНР йому осколком пошкодило праве око. Закривши рукою рану він продовжував стріляти по ворогу. А потім пробрався до підбитого автомобіля, в якому були поранені 4 його товариші. Чорний самостійно витягнув поранених бійців і супроводжував їх всю дорогу до шпиталю. Свідомість він втратив тільки там. 20 червня Президент вручив Павлу орден за мужність 3-го ступеня. Зараз у нього замість правого ока стоїть тимчасовий протез, а новий, більш якісний, йому поставлять у Франції.

Учень 3: Тетяна Ричкова, 35-літня тендітна жителька Дніпра, збирає гроші для армії, а потім самостійно розвозить продукти, ліки, одяг бійцям АТО. Продала власну дачу і за 6 000\$ забезпечила всім необхідним 300 бійців. Тепер самостійно на власному старенькому автомобілі передає допомогу в зону АТО.

Учень 4: Тарас Синюк, підполковник, командир першого аеромобільного батальйону 95-ї аеромобільної бригади. Родом із Коломиї, що в Івано-Франківській області. Коли його підрозділ потрапив у засідку, ціною свого життя, врятував своїх підлеглих бійців. Синюку посмертно присвоєно звання Героя України.

Учитель: А зараз дамо слово нашим гостям з ЦК «АЗОВ»

ЦК «АЗОВ» продемонстрували учням прийоми рукопашного бою, майстер-клас зі збирання та розбирання гвинтівки. Також запропонували до перегляду фільм «У кожного свій фронт», який нікого не залишив байдужим. Учні також мали змогу написати листи-побажання для учасників АТО. В цих листах вони намагалися передати захоплення, підтримку, вдячність за мирне небо над головою. Та основне побажання для солдатів: «Повертайтеся живими...».

VI. Заключне слово

Зараз, як ніколи, наша армія потребує допомоги від нас, і не тільки матеріальної, а й моральної. Воїни повинні знати, що ми їх любимо, про них пам'ятаємо, підтримуємо і допомагаємо. Окрім збору теплих речей, грошей,

медикаментів на підтримку солдатів, ми написали їм листи і намалювали малюнки. Ми пишаємося нашими бійцями і бажаємо їм терпіння, мужності, здоров'я, а головне – щоб вони найскоріше повернулися живими і здоровими до своїх родин.

VII. Підбиття підсумків

Давайте кожного дня молитися за Україну. Щоб уже, нарешті, настав мир і спокій, щоб більше не проливалася кров синів України. Любіть і бережіть Україну, бережіть себе.

ПРИКЛАД РОЗГОРНУТОГО ПЛАНУ-КОНСПЕКТУ УРОКУ З ІСТОРІЇ

Тема: Українська держава гетьмана Павла Скоропадського (10 клас. Історія України)

Комплексна дидактична мета (задачі уроку):

Освітні:

- сформувати уявлення про внутрішнє становище Гетьманату;
- дати характеристику зовнішній політиці Української Держави;
- пояснити значення періоду правління П. Скоропадського.

Розвиваючі:

- розвивати в учнів вміння користуватись історичними картами Української Держави;
- формувати навички опрацювання джерел;
- розвивати в учнів вміння працювати з ілюстративним матеріалом.

Виховні:

- сприяти інтересу учнів до історії України, їх бажання самостійно поповнювати знання, удосконалювати власне розуміння історії;
- формування комунікативної культури за допомогою обговорення та висновків учнів;
- виховання патріотизму та любові до рідного краю;

Методи: пояснювально-ілюстративний, пошуковий.

Обладнання:

Історія України (рівень стандарту) : підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти / В. С. Власов, С. В. Кульчицький. – Київ : Літера ЛТД, 2018. – 256 с.

Навчальна карта «Українська Держава гетьмана П. Скоропадського».

Ілюстративний матеріал.

Дидактичний матеріал.

Основні поняття і терміни: «гетьманат», «конгрес», «Українська Академія Наук», «делімітація», «Український національний союз».

Тип уроку: урок отримання нових знань.

Очікувані результати:

учні повинні знати:

- економічні перетворення в Гетьманаті;
- досягнення в культурно-освітній сфері;
- формування Збройних сил Української Держави;
- соціальний стан всередині країни;
- напрями зовнішньої політики Гетьманату;

учні повинні вміти:

- виділяти основні положення внутрішньої та зовнішньої політики Гетьманату;
- аналізувати значення Української Держави в контексті Української національної революції 1917–1921 рр.;
- характеризувати ілюстративний матеріал;

Перебіг уроку

I. Організаційний момент.

Визначити присутніх. Продиктувати тему уроку для запису в зошити. Сформулювати разом з учнями ціль уроку.

II. Актуалізація опорних знань учнів.

Пригадайте, за якою угодою між УНР та Центральними державами було узгоджено про військову допомогу проти більшовиків? Коли вона була підписана? Які були її основні положення?

III. Мотивація навчальної діяльності.

Звільнивши за підтримки іноземних військ територію України від більшовиків, УЦР потрапила в залежність від німецького та австрійського військового керівництва. Спроби діячів УЦР дотримуватися демократичного курсу, окресленого Третім і Четвертим Універсалами, спричинили невдоволення німецького командування. Центральні держави розраховували одержати від України продовольчі та інші ресурси, що були надзвичайно потрібні для продовження війни з Антантою. Тому вони були зацікавлені в утвердженні влади, здатної покласти край анархії. Їхній вибір припав на нащадка гетьманського роду Павла Скоропадського.

29 квітня 1918 р. відбувся державний переворот. УЦР була розпущена, натомість проголошена Українська Держава на чолі з гетьманом П. Скоропадським. В історії визвольних змагань розпочався новий період,

який тривав сім місяців. Попередню назву – Українська Народна Республіка – замінили на нову: Українська Держава. Гетьман зосередив у своїх руках усю повноту влади: законодавчу, виконавчу, судову.

IV. Пояснення нового матеріалу вчителем.

1. Внутрішня політика гетьмана Павла Скоропадського

Учитель: В день перевороту (29 квітня) гетьман видав універсал – «Грамота до всього українського народу», в якому засвідчено курс внутрішньої політики уряду гетьмана П. Скоропадського.

Робота з документом. Прочитайте документ (Додаток 1) і дайте відповіді на запитання:

– *З'ясуйте, як у «Грамоті..» охарактеризовано прихід причини приходу до влади П. Скоропадського.*

– *Знайдіть та сформулюйте суть основних напрямків політики нової влади, задекларованих у документі, за планом: 1) державний устрій; 2) верховна влада; 3) соціально-економічні відносини.*

Учитель: Головою гетьманського уряду став Федір Лизогуб, міністром закордонних справ – Дмитро Дорошенко, міністром освіти та мистецтв – Микола Василенко, міністром юстиції – Михайло Чубинський. Усі вони були передусім фахівцями, а не політичними діячами. Представників соціалістичних партій в уряді не було, тому що вони не захотіли брати міністерські портфелі.

– *Як ви вважаєте, чому представників соціалістичних партій не було в уряді Української Держави?*

Учитель: Гетьману та його уряду необхідно було розв'язати цілий ряд економічних завдань, серед яких головним було аграрне питання. Основою земельної реформи мало стати відновлення приватної власності на землю і створення в Україні верств селянства, забезпечених землею, щоб якнайбільше підвищити її продуктивність. Основними положеннями майбутнього земельного законодавства були такі:

– серед селян гетьман вбачав дві категорії: великих і середніх землевласників (ті, хто мав понад 5 десятин землі) та дрібних (менше 5 десятин);

– землеволодіння в державі обмежувалося. Найбільшою земельною ділянкою у володінні однієї особи або сім'ї була ділянка площею 25 десятин землі. Землі, що були куплені понад норму, переходили у власність держави;

– це правило не поширювалося на землі цукрових заводів площею до 3 тис. десятин, окремі культурні і дослідні господарства та маєтки поміщиків до 200 десятин землі. Отже, в Україні відроджувалася велика земельна власність.

Утворювалися нові органи влади – тимчасові земельні комісії, які повинні були повернути колишнім землевласникам їхні господарства, допомогти у підрахунку витрат, примусити селян повернути поміщикам майно, відшкодувати поміщикам збитки за самовільно захоплені землі. Під тиском командування окупаційних військ та великих землевласників Скоропадський затвердив ряд земельних законів, що мали антиселянський характер. Влітку 1918 р. гетьман підписав закони про примусове використання тягової сили та інвентаря для державних перевезень, про обов'язкову передачу врожаю 1918 р. у розпорядження держави. У тих, хто намагався ухилитися від здавання хліба, він реквізувався за цінами, нижчими від встановлених на 30 %, а хто приховував – на 50 %. Також гетьман дав згоду на вивезення з України значної кількості продовольства та сировини. За німецькими даними, з України у вересні–жовтні 1918 р. до Німеччини та її союзників було відправлено близько 2 млн пудів цукру, 9 132 вагони зерна, 105 тис. голів худоби, 96 тис. коней, вивезено велику кількість різноманітної сировини. Значно погіршилися умови життя і праці робітників. Власники підприємств, окупаційна влада та гетьманська адміністрація збільшували тривалість робочого дня до 12 годин, карали робітників за участь у страйках.

Гетьман та його уряд намагалися розв'язати складні проблеми в галузі фінансів та грошового обігу, бо на українських землях, крім царських банкнот, в обігу перебували «керенки», карбованці УНР, марки, крони. Гетьманом було створено Фінансову раду, яка розпочала підготовку грошової реформи, що передбачала запровадження нової української валюти – гривні.

Отже, за часів Української держави відбулося певне економічне піднесення. Цьому сприяли відновлення приватної власності, підтримка гетьманом вільного підприємництва, широкий збут товарів за кордон. Були засновані нові акціонерні компанії, відроджені промислові підприємства та біржі. Відновився залізничний рух, ремонтувалися локомотиви, залізниці, мости. За словами одного з мешканців столиці України, «відносний добробут Києва за гетьманських часів різко контрастував зі швидким зубожінням Петрограда і Москви. На півночі вже починався голод, який був нам ще зовсім незнайомий...».

– З'ясуйте сильні та слабкі сторони економічних реформ П. Скоропадського.

Учитель: Гетьман задумував створити 300-тисячну армію, оснащену за останнім словом техніки, з панцерними спецчастинами та авіацією. Армія мала складатись із 8 армійських корпусів, гетьман затвердив їх структуру та командування. Проте німецьке командування вважало створення повноцінної

української армії небезпечним для себе. Адже сам П. Скоропадський, як колишній генерал царської армії, надто добре воював проте них у минулому. Крім того німецькому генералітету було вигідно, щоб Україна платила за «послуги» їх військ. Однак до заходів із розбудови українського війська гетьман таки вдався. У серпні 1918 р. Є. Коновалець отримав від Скоропадського дозвіл на відродження січового стрілецтва із розміщенням у Білій Церкві. Збройні сили гетьмана склалися із Запорозької дивізії (з полком гайдамаків), Сірожупанної і Сердюцької (гвардійської) дивізій.

16 жовтня 1918 р. своїм універсалом гетьман відродив козацтво у всіх місцях його історичного існування. У документі наголошувалося, що відродження козацтва ставить на меті відновити славетне минуле України, забезпечити державність краю, виховувати підростаюче та майбутнє покоління. Через 2 тижні козацькі лави налічували майже 50 тис. козацьких родин. Проте здійснити цей план гетьману не вдалося, бо заможні селяни віддавали перевагу загонам для боротьби з повстанським рухом, ніж регулярному війську.

11 листопада 1918 р. завершилося формування українського Чорноморського флоту. Він складався з 3 бригад лінійних кораблів, 1 бригади крейсерів, 3 бригад гідрокрейсерів, дивізії міноносців, 22 підводних човнів. Цей процес був перерваний інтервенцією флоту Антанти, який у листопаді 1918 р. окупував Севастополь, Новоросійськ, Одесу, Миколаїв, Херсон, захопивши усі кораблі.

Отже, гетьманський уряд доклав чимало зусиль для створення регулярної армії і флоту, але втілити план не вдалося. Загальна чисельність збройних формувань не досягала 65 тис. осіб.

– *Які кроки були зроблені щодо формування української армії?*

– *Чому, на ваш погляд, була здійснена спроба відродження українського козацтва?*

Учитель: Великих успіхів Скоропадський досяг у сфері національно-культурної політики, бо тут він мав певну свободу дій. Метою гетьмана було створення умов для національно-культурного відродження України.

Гетьман намагався за короткий строк націоналізувати державний апарат, все діловодство вести державною мовою. В усіх установах і частинах організував курси українознавства. Проводилася також українізація загальноосвітньої школи. Поряд із російськими школами та гімназіями відкривались українські. У травні 1918 р. було засновано близько 50 нових українських шкіл, а в серпні ухвалено закон «Про обов'язкове вивчення української мови та літератури, а також історії та географії України в усіх середніх школах».

Восени 1918 р. в Україні налічувалося 150 українізованих гімназій, а для незаможних учнів цих гімназій затверджувалось 350 іменних стипендій — імені Г. Сковороди, Т. Шевченка, І. Франка та інших письменників та діячів культури.

Із 1 липня 1918 р. Київський український народний університет перетворювався на Київський державний український університет у складі чотирьох факультетів: історико-філологічного, фізико-математичного, правничого і медичного. Мовою викладання визнавалася українська, а читання лекцій російською мовою дозволялося міністром освіти лише в окремих випадках на прохання факультетів. З викладацького складу виключалися всі особи, які не мали ступенів доктора, магістра чи кандидата наук.

Водночас 22 жовтня у Кам'янці-Подільському розпочав свою роботу ще один український державний університет, що включав історико-філологічний та фізико-математичний факультети. У Київському, Харківському, Одеському російськомовних університетах відкривався комплекс українознавчих кафедр: української мови, літератури, історії, права.

У липні–вересні на чолі з академіком Вернадським була створена комісія з питань заснування Української Академії наук, а вже 14 листопада 1918 року Скоропадський ухвалив закон «Про заснування Української Академії наук». Первісний склад УАН з 12 академіків призначив сам гетьман. До нього увійшли: Д. І. Багалій, А. Ю. Кримський, М. І. Петров, М. Ф. Кащенко та ін. Президентом УАН було обрано В. І. Вернадського. Гетьман виділяв кошти на організацію великих культурних закладів. У серпні 1918 р. було започатковано Національну бібліотеку України, в якій збиралися всі пам'ятки духовного життя українського народу — як рукописні, так і друковані. Засновувався Національний архів України, Національна галерея мистецтв, Український історичний музей, Український національний театр, «Молодий театр».

У травні 1918 р. було створено Державне видавництво. Головним завданням нової установи було поширення серед народу добрих українських книжок, а також іншої друкованої продукції. З будь-якої літератури були зняті усілякі митні збори.

Гетьман Скоропадський сподівався на підтримку церкви і тому від самого початку шукав союзу з нею. Уже 29 квітня в день перевероту у «Законі про тимчасовий державний устрій України» зазначалося, що «первенствующа в Українській державі є віра християнська, православна», але уточнювалося, що мешканці України, що не сповідують православ'я, мають право вільно відправляти богослужіння за своїм обрядом.

– Чому П. Скоропадський значну увагу приділяв національно-культурному розвитку України?

– Подискутуйте, чому внутрішня політика П. Скоропадського спричиняла невдоволення різних прошарків населення України. Свої міркування повідомте класу за алгоритмом: ми вважаємо..; тому що..; отже.

2. Напрями зовнішньої політики Гетьманату

Учитель: Активну політику проводив гетьман Скоропадський на міжнародній арені. Міністерство закордонних справ очолив Д. Дорошенко. Під його керівництвом було визначено три напрямки зовнішньої політики Української держави:

1. Встановлення дружніх відносин з країнами Четвертного союзу – Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією, Туреччиною.
2. Розв'язання спірних територіальних проблем з сусідніми державами.
3. Встановлення дипломатичних відносин з нейтральними державами.

Робота з картою.

– Розгляньте карту Української Держави (Додаток 2) та назвіть її сусідів. Порівняйте територію УНР за Брест-Литовським мирним договором та Гетьманату.

Учитель: Виконання цих напрямків політики мало забезпечити мир і захистити суверенітет України.

Головним напрямом зовнішньої політики були відносини з країнами Четвертного союзу, бо на території України перебувало окупаційне військо Німеччини та Австро-Угорщини і це впливало на внутрішню і зовнішню політику.

2 червня 1918 р. Німеччина офіційно визнала Українську державу. Її визнали також Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина. Гетьманат намагався також вирішити на свою користь Бессарабське питання, Кримське питання, приєднати до України Холмщину, Підляшшя. Для Гетьманату надзвичайно важливої ваги набували відносини з більшовицькою Росією. Росія прагнула включити українські землі до свого складу.

12 червня сторони підписали попередній договір про припинення стану війни між Україною і Росією. Відновлювалися поштові, телеграфні, залізничні та інші комунікації. Українська Держава отримала можливість заснувати консульства в багатьох містах Росії. У головному питанні – про делімітацію кордону – сторони не дійшли згоди. Російська делегація погоджувалася з етнографічним підходом до визначення кордону, але висунула необґрунтовані претензії на великі території. Росія відверто

затягувала переговори, вичікуючи поразки Німеччини у двобої з Антантою, що зробило б нечинним Брестський мир.

Гетьманський уряд налагодив добрі відносини з державами, що утворилися на території колишньої Російської імперії — Грузією, Доном, Кримом, Кубанню, Литвою, Фінляндією.

Чимало зробила українська дипломатія для визнання України на міжнародній арені. Українська держава мала представництва у 25 країнах світу (Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина, Фінляндія, Польща та ін.).

– *Проаналізуйте зовнішню політику П. Скоропадського. У чому полягало її значення?*

3. Історичне значення Української Держави

Учитель: Українська Держава проіснувала майже вісім місяців. Після того як гетьман 14 листопада видав Грамоту про федерацію України з Росією, в країні розпочалось антигетьманське повстання на чолі з Українським національним союзом (УНС). 14 грудня гетьман зрікся влади. Але за такий короткий час існування, як для держави, гетьман зумів багато чого досягти, що не вдалося попередникам і не вдасться наступникам, які прийшли до влади після нього. Треба виділити такі досягнення:

- Українська держава була найміцнішою формою існування самостійної України періоду визвольних змагань 1917–1921 рр.

- Україна впевнено вийшла на міжнародну арену, встановивши дипломатичні відносини із 25 країнами.

- Активізувалося економічне життя, стабільними стали українські гроші.

- Великі зрушення сталися в національно-культурній сфері.

- Почалося створення української армії, українського флоту.

Історик О. Мироненко називає Скоропадського «політичним перевертнем», мотивуючи це так: коли Україна була під Росією, Скоропадський ставав росіянином, коли під німцями – німцем, якби під Туреччиною, то вбачав би себе турком, а під Китаєм – китайцем. І. Усенко зазначає, що політичні погляди Скоропадського пройшли довгий шлях еволюції: від проросійсько-монархічних до переосмислення життєвих орієнтирів, зближення з національним рухом, спроби відшукати своє місце в ньому і прислужитися Україні – спочатку як військовий, потім як керівник держави. Він щирий патріот України. Яку б оцінку діяльності Скоропадському дали ви? Хто він був «щирим українцем» чи «політичним перевертнем»?

– *Сформулюйте свою відповідь за такою ж структурою: Я вважаю, що..., тому, що..., наприклад...; Отже, я вважаю, що...*

V. Підсумки уроку. Оцінювання діяльності учнів на уроці

Заключне слово вчителя, стосовно загального стану Української Держави.

VI. Домашнє завдання.

1. Перечитати підручник з цієї теми (с. 70–77). Опрацювати конспект.
2. Скласти історичний портрет Павла Скоропадського.

«Колишнє Українське Правительство не здійснило державного будування України, позаяк було зовсім не здатне до цього. Бешкети й анархія продовжуються на Україні, економічна розруха і безробіття збільшуються і розповсюджуються з кожним днем і врешті для багатющої колись-то України встає грізна мара голоду. При такому становищі, яке загрожує новою катастрофою Україні, глибоко сколихнуло всі трудові маси населення, які виступили з категоричним домаганням негайно збудувати таку Державну Владу, яка здібна була б забезпечити населенню спокій, закон і можливість творчої праці. Як вірний син України, я рішив відкликнутись на цей поклик і взяти на себе тимчасово всю повноту влади.

Цією грамотою я оголошую себе Гетьманом усієї України.

Управа Україною буде провадитися через посередництво призначеного мною Кабінету Міністрів і на остаточнім обґрунтуванні нижче долучених до цього законів про тимчасовий державний устрій України. Центральна і Мала Рада, а також усі земельні комітети з нинішнього дня розпускаються. Всі Міністри і товариші звільняються. Всі інші урядовці, що працюють у державних інституціях, застаються на своїх посадах і повинні продовжувати виконання своїх обов'язків. У найближчий час буде виданий закон, що установить новий порядок виборів до Українського Сойму... Права приватної власності як фундаменту культури і цивілізації відбудовуються в повній мірі, й усі розпорядки колишнього Українського Уряду, а рівно тимчасового уряду російського, відміняються і касуються. Відбудовується повна свобода по оформленню купчих до купівлі-продажу землі. Поруч з цим будуть прийняті міри по відчуженню земель за їх дійсною вартістю від великих власників для наділення земельними ділянками малоземельних хліборобів. В області економічній і фінансовій відбувається повна свобода торгу й відчиняється широкий простір приватного підприємства й ініціативи... 29 квітня 1918 р., м. Київ».

Карта «Українська Держава гетьмана Павла Скоропадського»

Ілюстрації

Молебень на Софійському майдані в Києві на честь проголошення П. Скоропадського гетьманом України. 1918 р.

Гетьман П. Скоропадський та Вільгельм II під час зустрічі в Берліні, вересень 1918р.

Гетьман П. Скоропадський

Гетьман П. Скоропадський з головою уряду Ф. Лизогубом. Київ. 1918 р.

Гетьман оглядає Сірожупанну дивізію. 1918 р.

Гетьман Павло Скоропадський разом зі старшинами та вояками Сердюцької дивізії

Навчальне видання

Зарішняк Інна Миколаївна

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ
для виконання семінарсько-практичних занять із
ПЕДАГОГІКИ

Редактор І. М. Колесникова
Технічний редактор Т. О. Алімова

Підписано до друку 15.03.2019 р.
Формат 60x84/16. Папір офсетний.
Друк – цифровий. Умовн. друк. арк. 3,26
Тираж 15 прим. Зам. № 21

Донецький національний університет імені Василя Стуса,
21021, м. Вінниця, вул. 600-річчя, 21
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи
до Державного реєстру
серія ДК № 5945 від 15.01.2018 р.